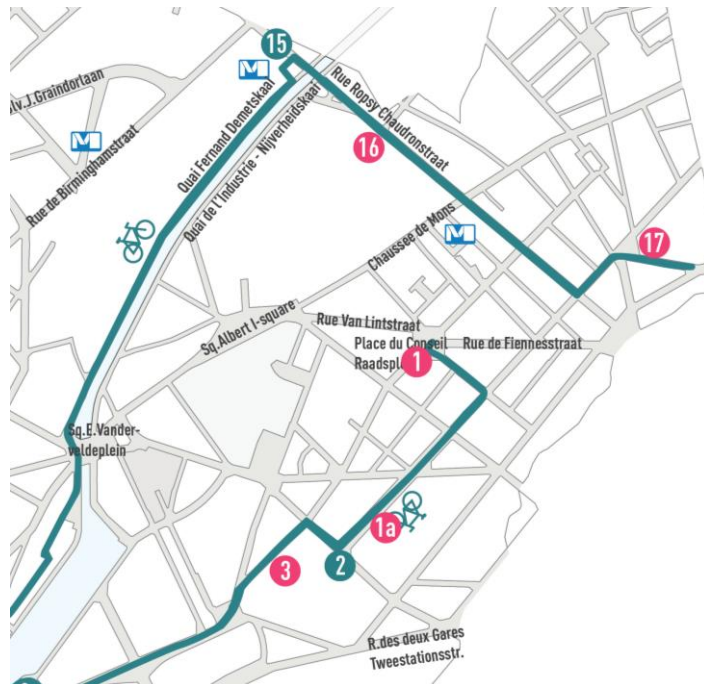


EEN HERENHUIS, Herzieningslaan 78

Dossier voor de leerkracht

Halte 1a wordt u aangeboden door *Erfgoedklassen & Burgerschap* en staat dus niet op het wandelparcours *A la carte*. De halte ligt tussen het gemeentehuis (halte 1) en de veeartsenijschool (halte 2).



Inhoud

- Antwoorden op de vragen voor de leerlingen (in het blauw).
- Bijkomende uitleg die u aan de leerlingen kan geven (in blauwe kaders). Uiteraard bent u vrij om de informatie eruit te pikken die u het meest relevant lijkt voor de leerlingen. Het belangrijkste is dat de leerlingen hun omgeving leren observeren.
- Een bijkomende oefening voor in de klas.

Praktisch

- Materiaal: schrijfgereif, kleurpotloden of stiften.
- De leerlingen werken in groepjes, max. 4 leerlingen per groep.

Over hetzelfde thema

- Wandeling 1 – halte 1: gemeentehuis van Anderlecht
- Wandeling 1 – halte 3: herenhuizen

Meer lesmateriaal:

<https://www.erfgoedklassen.brussels/lesmateriaal/anderlecht-a-la-carte/>

Situering

In de loop van de 19^{de} eeuw vestigden zich tal van fabrieken in het oude gehucht Kuregem. Het was de start van stedenbouwkundige ontwikkelingen. Grote lanen, omgeven door burgerhuizen, werden aangelegd. Intussen bleef het historische hart van Anderlecht vasthouden aan haar dorpse profiel.

Dit was de reden waarom men verkoos om belangrijke openbare gebouwen, zoals het gemeentehuis of de veeartsenijschool, in het dynamische Kuregem op te trekken en niet in het slapende dorp rond de Sint-Pieter-en-Guidokerk.



OEFENING 1: DE INDELING VAN HET HERENHUIS

Beeld je in. We zijn in 1908 en dit is de lijst met de eerste inwoners van het huis:

- de schilder G.Draps en zijn vrouw
- beeld je in dat zij 2 kinderen hebben: Charles en Marie-Thérèse
- beeld je in dat zij een dienstmeid hebben: Louise

De verdiepingen 1, 2 & 3 zijn slaapkamers.

1. Maar wie slaapt waar?

Tip: alle verdiepingen hebben niet dezelfde hoogte. De belangrijkste inwoners hebben hogere plafonds. Verbind iedere kamer met de juiste verdieping op de tekening.

- de kamer van de kinderen
- de kamer van de dienstmeid
- de kamer van de ouders

De verdiepingen -1 en 0 zijn leefruimtes.

2. Maar wie doet er wat?

Verbind de inwoners met hun activiteiten.

- | | | | |
|------------|---|---|-------------------------|
| Louise | • | • | ontvangt vrienden |
| | | • | maakt de maaltijd klaar |
| Dhr. Draps | • | • | drinkt koffie |
| | | • | doet de was |

3. En waar vinden deze activiteiten plaats? Om jullie te helpen denk aan de tip van vraag 1. Verbind deze 2 personen met de juiste verdieping.

- | | | | |
|--------------|---|---|---------------|
| ▪ Louise | • | • | verdieping -1 |
| ▪ Dhr. Draps | • | • | verdieping 0 |

4. Er ontbreekt een venster op deze gevel.

- Vervolledig de tekening.
- Hoe zou men de ruimte noemen waar Louise werkt?
 - ☐ de zolder
 - ☒ de kelderkeuken
 - ☐ de bel-etage
- Waar bevindt zich de vloer van deze ruimte?
 - ☐ op hetzelfde niveau als de stoep
 - ☒ onder het niveau van de stoep
 - ☐ boven het niveau van de stoep

Laat uw leerlingen de straat oversteken.

5. Hoe breed is **de deur**? Meet met je voeten! (één voet is ongeveer 25cm)

...*De deur meet ongeveer 4 voet...*

6. Ga even naar huisnr. 80. Hoe breed is de deur hier? ...*ongeveer 8 voet...*

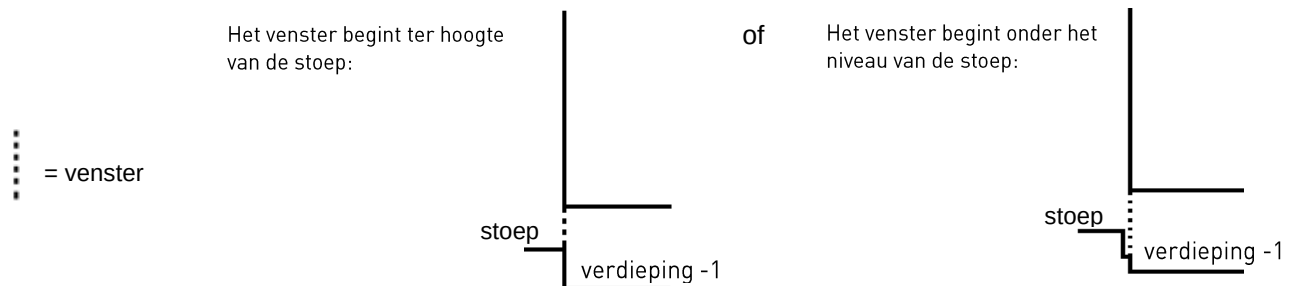


Besluit

In de 19^{de} en begin 20^{ste} eeuw leven twee zeer verschillende sociale klassen in dit soort woning: de eigenaars en het huispersoneel. Het huispersoneel woont ter plaatse, d.w.z. dat ze kost en inwoon krijgen. De gevel weerspiegelt de woonwijze van de inwoners omdat de indeling van de verdiepingen **hiërarchisch** was georganiseerd.

Verdieping -1

Dit soort woning wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een venster ter hoogte van de stoep. Het vloerniveau ligt lager. Dit gedeeltelijk ondergrondse niveau omvatte oorspronkelijk de keuken en de washoek. We noemen het de **kelderkeuken**.

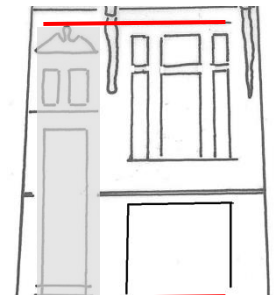


Gelijkvloers

Doordat de kelderkeuken half bovengronds ligt, wordt het gelijkvloers verhoogd. Op deze verdieping, **bel-etage** genoemd, vindt men de leefruimtes, voornamelijk de ontvangstruimtes (woonkamer, eetkamer, soms een veranda). Dankzij de grote vensters wordt deze verdieping goed verlicht. Doordat ze hoger ligt dan de straat, wordt het ook mogelijk om naar buiten te kijken zonder gezien te worden. De hoogte van het plafond en de grootte van de vensters verlenen aan deze ruimtes het nodige prestige. Maar allereerst beantwoorden deze afmetingen aan hygiënische normen: lucht en licht werden in die tijd aanzien als factoren die de uitroeiing van microben bevorderden. De plafondhoogte maakt het trouwens mogelijk om het onderscheid te maken tussen herenhuizen en huizen van lagere sociale klassen.

Achter de voordeur van het huis bevindt zich het trappenhuis. Ter hoogte van de straat bevindt zich enkel een kleine inkomhal. Vandaaruit leiden enkele traptreden opzij naar de kelderkeuken, rechtdoor voeren ze naar de bel-etage.

Om het trappenhuis te verlichten is de voordeur verhoogd met een venster (impost genoemd). U kunt aan uw leerlingen tonen dat het bovenste deel van de impost (hier versierd met een fronton) overeenstemt met het bovenste deel van het venster van de bel-etage. Dit geeft aan de voordeur zijn kenmerkende verhoudingen (visueel is de deur anderhalve verdieping hoog).



Op het **nr. 80** is de voordeur breder dan gewoonlijk. Achter de deur bevindt zich een koetsdoorgang die leidde naar een atelier achter het huis. Dit huis was eigendom van een diamantslijper. In deze buurt zijn meerdere huizen gebouwd met een toegang tot een atelier. De vakman liet een mooi huis bouwen aan de straatkant en had zijn atelier vanachter op het perceel. De toegang tot het huis gebeurde dan langs een deur, gelegen links in de koetsdoorgang. Tip: Laat de leerlingen zoeken naar andere koetspoorten in deze laan.

Verdiepingen 1 en 2

De bovenste verdiepingen zijn voorzien als **privé-vertrekken**: de slaapkamer van de ouders, badkamer, slaapkamer van de kinderen, speelruimte... Hoe hoger men gaat, hoe kleiner de plafondhoogte. Dit wordt in de gevel weergegeven door de grootte van de vensters, die eveneens kleiner worden per verdieping.

Verdieping 3

Meestal bevinden de kamers van het huispersoneel zich op de zolder (onder het dak). Zo'n mansarde of zolderkamer wordt verlicht door een klein dakvenster of soms door een dakkapel. Het dakvenster is niet altijd aanwezig of zichtbaar vanop de straat. De dakvensters die we hier kunnen zien blijken trouwens niet oorspronkelijk te zijn. Gezien de geringe plafondhoogte lijkt het erop dat de eigenaars het niet nodig vonden om hun personeel te laten genieten van veel lucht en licht.

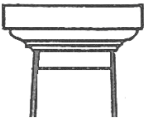
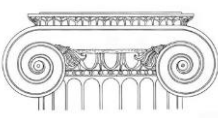
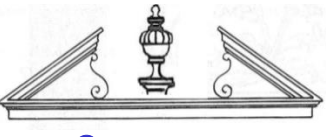
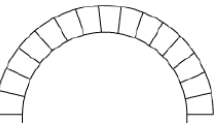
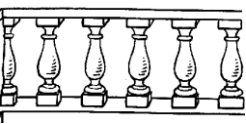
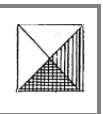
En vandaag? Hoeveel mensen wonen in dit huis? Tip: kijk naar het aantal deurbellen en brievenbussen aan de voordeur.

OEFENING 2: DE STIJL

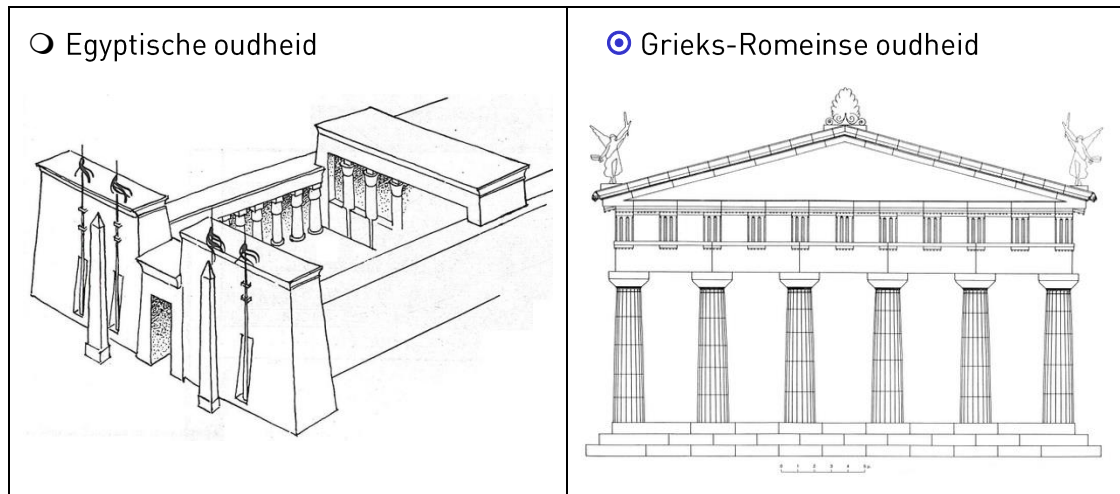
1. Vergelijk huis nr. 78 met zijn linkerbuur (nr.76).

- Lijken ze op elkaar? JA / NEEN/ EEN BEETJE
- Som 2 verschillen op.
 1. ...de kleur van de baksteen...
 2. ...het beeldhouwde decor...
- Wat hebben ze gemeen? ...De indeling van de verdiepingen (ook al zijn de dakvensters hier niet zichtbaar) en hun algemene verhoudingen. Deze twee huizen dateren waarschijnlijk van dezelfde periode....

2. Bekijk nu de **versiering** van huis nr. 78. Ter herinnering, we zijn in het begin 20^{ste} eeuw, rond 1908. Dit decor inspireert zich echter op een oudere periode: de **renaissance**. Kruis in onderstaande tabel tenminste **6 elementen** aan die je terugvindt op de gevel.

renaissance (rond de 16 ^{de} eeuw)			
 ☐ Dorisch kapiteel	 ☒ Ionisch kapiteel	 ☒ Korintisch kapiteel	 ☐ gemengd kapiteel
 ☒ effen zuil	 ☐ gekanneleerde zuil	 ☒ gemengde zuil	
 ☒ pilaster	 ☒ fronton	 ☒ open fronton	
	 ☐ rondboog	 ☒ balustrade	
  ☐ schelp	 ☒ diamantkop	 ☐ decoratieve krullen	

3. De renaissance inspireert zich op een oudere periode. Welke?

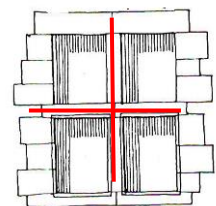
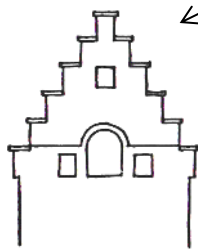
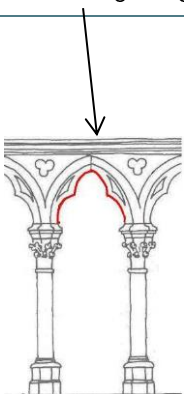


Het huis en zijn burenen

Wanneer men dit huis vergelijkt met zijn linkerbuur merkt men een zelfde indeling op. En toch lijken de gevels niet op elkaar: de materialen en het **decor** zijn verschillend. Op het einde van de 19^{de} en in het begin van de 20^{ste} eeuw hebben de huizen een gelijkaardig grondplan, desalniettemin wil elke eigenaar zijn huis onderscheiden van zijn buur door middel van de gevel. Deze grote gehelen van herenhuizen, allen verschillend, geven het individualisme van elke eigenaar weer. Deze eigenaars behoorden tot de burgerij. Het waren “nieuwe rijken” voor wie het zichtbaar tonen van hun nieuw verworven weelde erg belangrijk was. We spreken daarom ook wel van burgerhuizen.

Inspiratie uit het verleden

Het decor van dit huis inspireert zich voornamelijk op de renaissance die zich op haar beurt inspireert op de Grieks-Romeinse oudheid. Sinds de 2^{de} helft van de 19^{de} eeuw zorgden de verschillende periodes uit het verleden voor een rijke inspiratiebron waaruit men veelvuldig putte om zich te kunnen onderscheiden van zijn buur. Begeef u naar huis nr. 66 om dit principe te illustreren. Het decor van dit burgerhuis met een trapgevel, een torentje, kruisvensters en drielobbige bogen, inspireert zich op de late middeleeuwen.



BIJLAGE: HET GRONDPLAN VAN EEN HERENHUIS – dossier voor de leerkracht

Oefening voor in de klas. Bekijk dit standaardplan van een herenhuis.



© typeplan van een herenhuis, tekening CDP

Elk plan stelt een verdieping van het huis voor.

1. Vul de legende aan onder plan 3 en 4.
2. Schrijf op plan 2 de woorden « straat » en « tuin » op hun juiste plaats.

3. Welke vorm heeft het grondplan van dit huis?
☐ een vierkant ☐ een brede rechthoek ☒ een smalle rechthoek
4. De kelderverdieping (plan 1) draagt een andere naam. Welke?
☒ de kelderkeuken ☐ de bel-etage ☐ de zolder
 Noteer die naam onder het grondplan.
5. Welke ruimte stemt overeen met het vraagteken in de kelder?
☐ de eetkamer ☒ de keuken ☐ de bijkeuken
 Schrijf de juiste naam op het plan.
6. Het gelijkvloers draagt een andere naam. Welke?
☐ de kelderkeuken ☒ de bel-etage ☐ de zolder
 Noteer deze naam onder het grondplan.
7. Om de borden naar de eetkamer voor de gasten te brengen gebruikten de bedienden soms een keukenlift ("KL" of 'MP', 'monte-plat' op het plan).
 - Omcirkel die lift op het grondplan.
 - Op welke verdiepingen komt hij voor? ...[op het gelijkvloers en in de kelder...](#)
8. Op het gelijkvloers kwamen de borden aan in de **bijkeuken**. Waarvoor diende deze ruimte?
☐ om koffie te drinken ☒ om de borden klaar te maken ☐ om vrienden te ontvangen
9. Wie sliep er op - de 1^{ste} verdieping? ...[de ouders...](#)
 - de 2^{de} verdieping? ...[de kinderen...](#)
 - de 3^{de} verdieping? ...[de dienstmeid...](#)
10. Met WC bedoelt men de toiletten (op plan 1). Maar wat betekent "toilet" dan (op plan 3 tot 5)?
Tip: denk aan de werkwoorden « zich toiletteren » en « zijn toilet maken »! ...[Een ruimte waar men zich wast...](#)
11. Tot slot:
 - Kleur in het **rood** de ruimtes voor de dienst, dus waar het huispersoneel aan het werk is en woont.
 - Kleur in het **groen** de ruimtes voor het onthaal, dus waar de genodigden toegang hebben.
 - Kleur in het **blauw** de ruimtes voor het privéleven.

Conclusie

In Brussel is het herenhuis het meest voorkomende huistype in de 19^{de} en begin 20^{ste} eeuw. Door zijn afmetingen plaatst het zich tussen het arbeidershuis en het herenhof of herenhuis met koetspoort.

Het traditionele grondplan van deze Brusselse rijhuizen is een lange, smalle rechthoek. Bijgevolg worden de kamers achter elkaar geplaatst. Dit rechthoekige grondplan was geïnspireerd op de middeleeuwse stadshuizen.

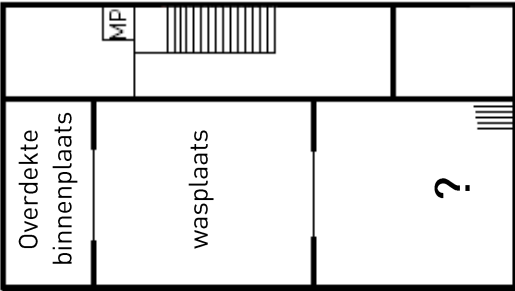
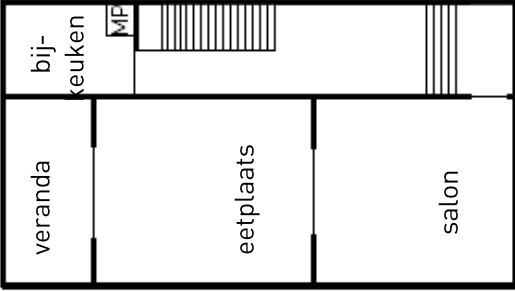
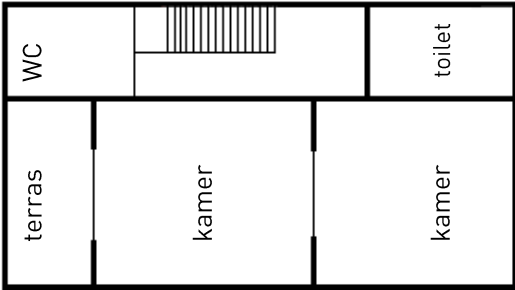
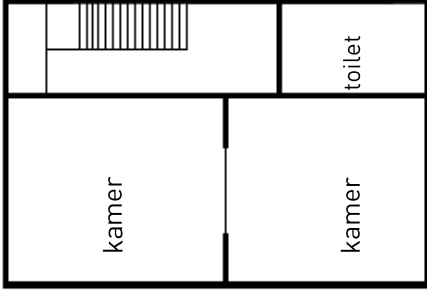
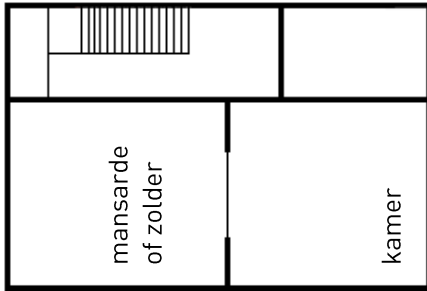
Ter herinnering, elke verdieping heeft een eigen functie:

- De **kelderkeuken** is bestemd voor de dienst. Men vindt er bergruimtes, de keuken en ook een washoek.
- De **bel-etage** dient voor het **onthaal** van de gasten. Men vindt er het salon, de eetkamer, maar vaak ook een veranda aan de tuinkant. Het nadeel van deze 'drie-kamer-indeling' is dat de eetplaats weinig licht krijgt. Om de bediening te vergemakkelijken is er soms een keukenlift ingericht. Dit maakt het gemakkelijk om de borden van de keuken naar de bijkeuken te brengen op de bel-etage, waar men de borden klaarmaakt. Deze keukenlift, monte-plat genoemd, wijst ook op een zekere standing en is dan ook niet in alle burgerhuizen te vinden.
- De verdiepingen zijn voorbehouden voor de slaapkamers en de **privéruimtes**, zoals de leefruimtes, het bureau en het toilet of de badkamer ("toilet" duidt hier op zich wassen en kleden).
- Op de 3^{de} verdieping, onder het dak, werd de kamer waarschijnlijk benut door de dienstmeid. De zolder en de zolderkamer of mansarde dienden als de berging of als drooghok voor de was, tenminste als de kamer niet als gastenkamer of als slaapkamer voor de dienstmeid werd gebruikt...

Deze verschillende functies geven de hiërarchie en de coëxistentie van twee zeer aparte werelden binnen eenzelfde huis weer: die van de eigenaars en van het huispersoneel.

BIJLAGE: HET GRONDPLAN VAN EEN HERENHUIS – dossier voor de leerlingen

Bekijk dit **standaardplan** van een herenhuis.

Plan 1		kelder of	
Plan 2			
Plan 3			
Plan 4			
Plan 5		3de verdieping	

© typeplan van een herenhuis, tekening CDP

Elk plan stelt een verdieping van het huis voor.

1. Vul de legende aan onder plan 3 en 4.
2. Schrijf op plan 2 de woorden « straat » en « tuin » op hun juiste plaats.
3. Welke vorm heeft het grondplan van dit huis?
☐ een vierkant ☐ een brede rechthoek ☐ een smalle rechthoek
4. De kelderverdieping (plan 1) draagt een andere naam. Welke?
☐ de kelderkeuken ☐ de bel-etage ☐ de zolder
Noteer die naam onder het grondplan.
5. Welke ruimte stemt overeen met het vraagteken in de kelder?
☐ de eetkamer ☐ de keuken ☐ de bijkeuken
Schrijf de juiste naam op het plan.
6. Het gelijkvloers draagt een andere naam. Welke?
☐ de kelderkeuken ☐ de bel-etage ☐ de zolder
Noteer deze naam onder het grondplan.
7. Om de borden naar de eetkamer te brengen gebruiken de bedienden soms een keukenlift ("KL" of "MP", monteplat op het plan).
 - Omcirkel die lift op het grondplan.
 - Op welke verdiepingen komt hij voor?
8. Op het gelijkvloers kwamen de borden aan in de **bijkeuken**. Waarvoor diende deze ruimte?
☐ om koffie te drinken ☐ om de borden klaar te maken ☐ om vrienden te ontvangen
9. Wie sliep er op - de 1^{ste} verdieping?
 - de 2^{de} verdieping?
 - de 3^{de} verdieping?
10. Met WC bedoelt men de toiletten (op plan 1 en 3). Maar wat betekent "toilet" dan (op plan 3 tot 5)? Tip: denk aan de werkwoorden « zich toiletteren » en « zijn toilet maken »! Het zijn
11. **Tot slot:**
 - Kleur in het **rood** de ruimtes voor de dienst, dus waar het huispersoneel aan het werk is en woont.
 - Kleur in het **groen** de ruimtes voor het onthaal, dus waar de genodigden toegang hebben.
 - Kleur in het **blauw** de ruimtes voor het privéleven.

COLOFON

Redactie en iconografische opzoekingen

Catherine Balau, Céline Debatty, Annabelle Nuyttens, Isabelle Ledoux, Karen Van den Bossche, Hans Vandecandelaere, Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Herlezing

Isabelle de Pange, Association pour l'Etude du Bâti (APEB asbl)

Begeleidingscomité

Anne-Sophie Walazyc, Directie Monumenten en Landschappen

Pascale Ingelaere, Kabinet van Minister-President Rudi Vervoort

Coördinatie

Elisabeth Gybels, Erfgoedklassen & Burgerschap, Paleis van Keizer Karel vzw.

Grafische vormgeving

Erfgoedklassen & Burgerschap

© Verantwoordelijke uitgever

Stéphane Demeter, Paleis van Keizer Karel vzw.

Bibliografie

Heymans V., *Les dimensions de l'ordinaire: la maison particulière entre mitoyens à Bruxelles, fin XIXe – début XXe siècle*, ed. L'Harmattan, Brussel, 1998.

Datum: januari 2015

